

Na osnovu člana 87 stav 1 tačka 35 Zakona o energetici, ... i saglasnosti Agencije _____, Crnogorski elektroprenosni sistem AD donosi

Pravila za pružanje nefrekvencijskih usluga u prenosnom sistemu električne energije

-Nacrt-

Predmet

Član 1

(1) Crnogorski elektroprenosni sistem AD (dalje u tekstu: operator prenosnog sistema) ovim pravilima uređuje obezbjeđenje nefrekvencijskih pomoćnih usluga za prenosni sistem na cijeloj teritoriji Crne Gore.

(2) Pravilima za nefrekvencijske pomoćne usluge (dalje u tekstu: Pravila), u prenosnom sistemu naročito se propisuje:

- 1) specifikacija proizvoda i usluga,
- 2) postupak kvalifikacije,
- 3) uslovi za pružanje usluga,
- 4) postupak nabavke nefrekvencijskih pomoćnih usluga, zasnovan na transparentnim nediskriminatornim i tržišnim principima,
- 5) kriterijumi za ocjenu postojanja tržišne konkurencije i uslovi za izuzeće od nabavke nefrekvencijskih pomoćnih usluga po tržišnim principima, i
- 6) način utvrđivanja cijene proizvoda i usluga.

(3) Pod nefrekvencijskim pomoćnim uslugama za prenosni sistem, u smislu ovih Pravila, smatraju se sljedeće usluge:

- regulacija napona i reaktivne snage proizvodnjom ili potrošnjom reaktivne energije,
- kompenzacijski rad za potrebe regulacije napona i reaktivne snage,
- black-start,
- ostrvski rad, i
- inercija za osiguranje stabilnosti lokalne mreže i struje kratkog spoja.

(4) Nefrekvencijske pomoćne usluge iz stava 3 ovog člana mogu se nabavljati putem različitih proizvoda u skladu sa odredbama ovih Pravila.

(5) Ova Pravila primjenjuju se na sve učesnike na tržištu i sve korisnike prenosne mreže koji sa operatorom prenosnog sistema imaju zaključen ugovor o pružanju nefrekvencijskih pomoćnih usluga.

(6) Nefrekvencijske pomoćne usluge mogu da pružaju svi učesnici na tržištu električne energije uključujući i distribuiranu proizvodnju, učesnici koji nude energiju iz obnovljivih izvora, učesnici

zaduženi za upravljanje potrošnjom, skladištenje energije i agregatori, koji imaju tehničke mogućnosti za pružanje ovih usluga u skladu sa ovim Pravilima.

(7) Nefrekvencijske pomoćne usluge se nabavljaju radi ostvarenja sljedećih ciljeva:

- pouzdan rad prenosnog sistema,
- pružanje usluga na ugovornoj osnovi u uslovima odbrane sistema i ponovnog uspostavljanja sistema, i
- omogućavanje stabilnih i predvidivih uslova poslovanja operatora prenosnog sistema.

(8) Sastavni dio ovih Pravila čine sljedeći prilozima:

- Prilog I: Određivanje regulisne cijene usluge regulacije napona i reaktivne snage proizvodnjom ili potrošnjom reaktivne energije,
- Prilog II: Određivanje regulisne cijene usluge black-starta,
- Prilog III: Određivanje regulisne cijene usluge ostrvskog rada, i
- Prilog IV: Prijavni obrazac za ispitivanje sposobnosti za pružanje pojedine nefrekvencijske pomoćne usluge.

Definicije

Član 2

Definicije koji se koriste u ovim Pravilima imaju značenja utvrđena zakonom.

Uz izraze iz stava 1 u ovim Pravilima koriste se i sljedeće definicije:

- **Black start** – samostalno pokretanje proizvodnog modula iz stanja bez pogona, uz pomoć posebnog pomoćnog izvora energije i bez spoljnog napajanja električnom energijom,
- **Ostrvski rad** – pogonsko stanje proizvodnog modula u kojem može bezbjedno podnijeti opterećenje između tehničkog minimuma i trajne snage u izdvojenom dijelu sistema,
- **Pružalac nefrekvencijske pomoćne usluge** – učesnik na tržištu ili korisnik mreže koji je zadovoljio pretkvalifikacione zahtjeve i potpisao ugovor o pružanju usluge,
- **Pretkvalifikovani pružalac nefrekvencijske pomoćne usluge** – učesnik na tržištu ili korisnik mreže koji je zadovoljio pretkvalifikacione zahtjeve i dobio odgovarajuću potvrdu, i
- **Pretkvalifikacioni postupak** – postupak provjere usklađenosti učesnika na tržištu ili korisnika sistema sa zahtjevima za pružanje određene usluge.

Kvalifikacija za pružanje usluga

Član 3

(1) Korisnik prenosnog sistema koji želi da pruža nefrekvencijske pomoćne usluge operatoru prenosnog sistema mora pristupiti procesu kvalifikacije.

(2) Proces kvalifikacije sastoji se od:

- pretkvalifikacionog postupka i
- postupka ugovaranja.

(3) Pretkvalifikacioni postupak obuhvata:

- dostavljanje prijavnog obrasca za ispitivanje sposobnosti za pružanje pojedine nefrekvencijske pomoćne usluge (dalje u tekstu: Prijavni obrazac) – dat u Prilogu IV ovih Pravila,
- ispitivanje ispunjenosti komunikacionih zahtjeva za pružanje određene nefrekvencijske pomoćne usluge,
- ispitivanje sposobnosti za pružanje određene nefrekvencijske pomoćne usluge,
- izradu izvještaja o sprovedenom ispitivanju sposobnosti, i
- izdavanje potvrde o osposobljenosti za pružanje pojedine nefrekvencijske pomoćne usluge.

(4) Pretkvalifikacioni postupak za pomoćne usluge regulacije napona i reaktivne snage (proizvodnjom ili potrošnjom reaktivne energije) i kompenzacijskog rada dodatno se definiše posebnom procedurom koju donosi operator prenosnog sistema.

(5) Pretkvalifikacioni postupak za pomoćne usluge black-starta i ostrvskog rada takođe se dodatno razrađuje posebnom procedurom koju donosi operator prenosnog sistema.

Proces pretkvalifikacije

Član 4

(1) Osposobljenost učesnika na tržištu ili korisnika prenosne mreže za pružanje određene nefrekvencijske pomoćne usluge provjerava se i utvrđuje putem pretkvalifikacionog postupka.

(2) Učesnik na tržištu ili korisnik prenosne mreže koji želi da pruža određenu nefrekvencijsku pomoćnu uslugu dostavlja operatoru prenosnog sistema popunjen Prijavni obrazac.

(3) Na osnovu analize primljenog Prijavnog obrasca, operator prenosnog sistema će se, najkasnije u roku od 30 dana od dana njegovog prijema, izjasniti da li je obrazac uredno podnijet.

(4) Ako Prijavni obrazac nije uredno podnijet, operator prenosnog sistema će zatražiti otklanjanje nedostataka, a učesnik na tržištu ili korisnik prenosne mreže dužan je da u roku od 30 dana od prijema zahtjeva za ispravku dostavi obrazac u kome su otklonjeni nedostaci..

(5) Ako učesnik na tržištu ili korisnik prenosne mreže ne otkloni nedostatke u ostavljenom roku, smatraće se da je odustao od prijave.

(6) Operator prenosnog sistema će najkasnije u roku od 30 dana od dana prijema uredno podnijetog Prijavnog obrasca pozvati učesnika na tržištu ili korisnika prenosne mreže na:

- ispitivanje zadovoljavanja komunikacionih zahtjeva i
- ispitivanje sposobnosti za pružanje nefrekvencijske pomoćne usluge.

(7) U roku od 120 dana od poziva na ispitivanje iz prethodnog stava, učesnik na tržištu ili korisnik prenosne mreže dužan je, u saradnji sa operatorom prenosnog sistema, da sprovede:

- ispitivanje ispunjenosti komunikacionih zahtjeva i
- ispitivanje sposobnosti za pružanje određene nefrekvencijske pomoćne usluge.

(8) Ispitivanja iz stava 9 ovog člana sprovode se u skladu sa procedurama pretkvalifikacionog postupka propisanim članom 3 stavom 4 i/ili 5 ovih Pravila.

(9) Nakon sprovedenog ispitivanja sposobnosti, operator prenosnog sistema izrađuje izvještaj o provedenom ispitivanju sposobnosti i dostavlja ga učesniku na tržištu ili korisniku prenosne mreže.

(10) Učesniku na tržištu ili korisniku prenosne mreže koji je dokazao svoju osposobljenost, operator prenosnog sistema izdaje potvrdu o osposobljenosti i dostavlja je zajedno sa izvještajem iz 9 ovog člana.

Postupak ugovaranja

Član 5

(1) U roku od 30 dana od dana izdavanja potvrde iz člana 4 ovih Pravila, operator prenosnog sistema dostavlja prijedlog ugovora o pružanju nefrekvencijske pomoćne usluge pretkvalifikovanom pružaocu usluge, koji je dužan da ga potpiše i u roku od 30 dana od dana prijema dostaviti operatoru prenosnog sistema.

(2) U slučaju da pružalac ne dostavi potpisani ugovor u roku iz stava 1 ovog člana smatra se da je pružalac odustao od pružanja nefrekvencijske pomoćne usluge.

(3) Obrasce ugovora o pružanju nefrekvencijskih pomoćnih usluga operator prenosnog sistema objavljuje na svojoj internet stranici.

Ugovor o pomoćnim nefrekvencijskim uslugama

Član 6

(1) Ugovor o pružanju nefrekvencijske pomoćne usluge zaključuje se između operatora prenosnog sistema i pretkvalifikovanog pružaoca usluge i sadrži najmanje:

- podatke o ugovornim stranama,
- vrstu usluge,
- ugovorni period,
- lokacijske karakteristike proizvodnog modula pružaoca nefrekvencijske pomoćne usluge u elektroenergetskom sistemu,
- oznaku i datum izdavanja potvrde o osposobljenosti za pružanje pojedine nefrekvencijske pomoćne usluge,
- način obračuna i plaćanja usluge,
- uslove i visinu ugovorne kazne za slučaj neispunjenja ugovora,
- uslove i visinu finansijskog obezbjeđenja, i
- način rješavanja sporova.

(2) Pretkvalifikovani pružalac usluge koji je sa operatorom prenosnog sistema zaključio ugovor o pružanju nefrekvencijske pomoćne usluge postaje pružalac nefrekvencijske pomoćne usluge.

Nabavka usluga

Član 7

(1) Operator prenosnog sistema nefrekvencijske pomoćne usluge nabavlja na transparentan i nediskriminatoran način sprovođenjem postupka nabavke putem javnog nadmetanja koje se može sprovoditi periodično (godišnje, mjesečno, nedjeljno, dnevno i/ili unutarredno) sa unaprijed određenim najmanje sljedećim:

- tehničkim i finansijskim parametrima proizvoda,

- periodom za koji se sprovodi nadmetanje,
- načinom podnošenja ponuda,
- vremenom podnošenja ponuda,
- specifikacijom ponude,
- metodom odabira ponuda, i
- traženom količinom.

(2) Izuzetno od stava 1 ovog člana usluge inertnosti za osiguranje stabilnosti lokalne mreže i struje kratkog spoja su besplatne, a dužni su da ih pružaju svi pružaoci pretkvalifikovani za pružanje drugih nefrekvencijskih usluga, koji imaju odgovarajuće tehničke mogućnosti.

(3) Poziv za javno nadmetanje iz stava 1 ovog člana operator prenosnog sistema objavljuje na svojoj internet stranici.

(3) Na javnom nadmetanju mogu učestvovati isključivo pružaoci nefrekvencijske pomoćne usluge koji sa operatorom prenosnog sistema imaju zaključen važeći ugovor o pružanju nefrekvencijske pomoćne usluge za koju se sprovodi nadmetanje.

Javno nadmetanje

Član 8

(1) Na javnom nadmetanju, pružalac nefrekvencijske pomoćne usluge nudi cijenu izraženu u EUR-ima i količinu izraženu u odgovarajućoj mjernoj jedinici za pojedinu nefrekvencijsku pomoćnu uslugu.

(2) Operator prenosnog sistema poređenjem tražene količine i ponuđenih količina i pripadajućih cijena formira listu odabranih ponuda u skladu sa metodom odabira ponuda.

(3) Nakon završetka postupka nadmetanja, operator prenosnog sistema obavještava sve pružaoce nefrekvencijske pomoćne usluge o rezultatima nadmetanja i dostavlja potvrde o odabiru ponuda.

(4) Pružalac nefrekvencijske pomoćne usluge čija je ponuda prihvaćena ima obvezu pružanja nefrekvencijske pomoćne usluge operatoru prenosnog sistema iz predmetnog postupka nadmetanja.

Nepostojanje konkurencije

Član 9

(1) Operator prenosnog sistema objavljuje na svojoj internet stranici javni poziv za iskazivanje interesa za pružanje nefrekvencijske pomoćne usluge.

(2) Operator prenosnog sistema na onovu iskazanog interesa procjenjuje postojanje tržišne konkurencije, najmanje jednom godišnje.

(3) Operator prenosnog sistema smatra da tržišna konkurencija postoji za obezbjeđenje nefrekvencijske pomoćne usluge:

- regulacija napona, ako je ukupna snaga injektiranja ili preuzimanja reaktivne snage pretkvalifikovanih pružalaca usluge regulacije napona veća od potrebne za održanje napona u propisanim granicama na definisanom području u najmanje 80% vremena i postoje najmanje

dva pružaoca usluge, koji zajedno pokrivaju najmanje 120% potreba za ovom pomoćnom uslugom, a nijedan pojedinačno ne pokriva više od 60%,

- black-start, ako je broj pretkvalifikovanih pružalaca usluge koji je mogu pružiti u 80% vremena za koje se usluga obezbjeđuje veći od jednog na nivou elektroenergetskog sistema Crne Gore,
- ostrvski rad, ako je broj pretkvalifikovanih pružalaca usluge koji je mogu pružiti u 80% vremena i postoje najmanje dva pružaoca usluge, koji zajedno pokrivaju najmanje 120% potreba, a nijedan pojedinačno ne pokriva više od 60% potreba za uslugom na nivou formiranog električnog ostrva.

(4) Za slučaj kada nema tržišne konkurencije, operator prenosnog sistema dostavlja obrazloženi zahtjev Agenciji za ocjenu ispunjenosti uslova za izuzeće od nabavke nefrekvencijskih pomoćnih usluga po tržišnim principima u skladu sa zakonom kojim se uređuje način obavljanja energetske djelatnosti.

(5) U slučaju kada Agencija donese odluku o izuzeću od nabavke nefrekvencijskih pomoćnih usluga po tržišnim principima operator prenosnog sistema iste nabavlja po cijenama utvrđenim u skladu sa Prilozima I, II i III ovih Pravila.

(6) Cijene iz stava 5 ovog člana operator prenosnog sistema računa neposredno prije objavljivanja poziva iz stava 1 ovog člana i njegov su sastavni dio.

Regulatorni tretman

Član 10

(1) Troškovi operatora prenosnog sistema po osnovu primjene ovih Pravila pripadaju kategoriji troškova na koje se ne može uticati.

(2) U slučaju da operator prenosnog sistema nabavlja pojedinu nefrekvencijsku pomoćnu uslugu u skladu sa članom 7 ovih Pravila, operator prenosnog sistema u postupku odobravanja regulatorno dozvoljenog prihoda Agenciji dostavlja:

- iznose potreba za pojedinom nefrekvencijskom pomoćnom uslugom za predmetni regulatorni period
- izvještaj o ostvarenju i troškovima pružanja nefrekvencijske pomoćne usluge za tekući regulatorni period.

(3) U slučaju da operator prenosnog sistema nabavlja nefrekvencijsku pomoćnu uslugu u skladu sa članom 9 ovih Pravila, operator prenosnog sistema osim dokumenata iz stava 1 ovog člana Agenciji dostavlja i:

- obrazloženi zahtjev za nabavku nefrekvencijske pomoćne usluge koja se ne može osigurati na tržišnim načelima s procjenom mogućnosti osiguravanja na tržišnim principima
- cijene nefrekvencijskih usluga određene u skladu sa priložima I, II i III.

Raspoloživost usluge

Član 11

(1) Svaki pružalac nefrekvencijske pomoćne usluge dužan je da dostavi operatoru prenosnog sistema informacije o raspoloživosti proizvodnih modula za pružanje nefrekvencijske pomoćne usluge.

(2) U slučaju neraspoloživosti proizvodnih modula za pružanje nefrekvencijske pomoćne usluge iz stava 1 ovoga člana, a u svrhu ispunjenja kriterijuma sigurnog upravljanja elektroenergetskim sistemom, operator prenosnog sistema zadržava pravo aktivacije neiskorišćenih pretkvalifikovanih proizvodnih modula za pružanje nefrekvencijske pomoćne usluge iz stava 1 ovoga člana.

(3) U slučaju kada se u realnom vremenu konstatuje da usluga nije raspoloživa ili da ne odgovara tehničkim karakteristikama pružaoca utvrđenim tokom pretkvalifikacionog postupka, u više od 5% vremena, odnosno slučajeva aktivacije, u kojem je prijavljena raspoloživost tokom obračunskog perioda, pružalac usluge nema parvo na ugovorenu nakandu u tom obračunskom periodu.

Član 12

(1) Operator prenosnog sistema izdaje naloge za aktivaciju nefrekvencijske usluge u skladu sa ugovorom o nefrekvencijskoj pomoćnoj usluzi, zavisno od usluge koja se aktivira.

(2) Obračun naknade za pružanje nefrekvencijske pomoćne sprovodi se:

- zasebno za pojedini obračunski interval i pojedinu uslugu, i

- na osnovu utvrđenih količina iz naloga za aktivaciju za pojedinu isporučenu uslugu ili na fizički isporučenoj energiji za isporučenu uslugu i jediničnim cijenama iz ponuda pružaoca nefrekvencijske pomoćne usluge.

(3) Način obračuna svake pojedine nefrekvencijske pomoćne usluge definisan je ugovorom o pružanju nefrekvencijske pomoćne usluge.

(4) U slučaju aktivacije nefrekvencijske pomoćne usluge kojom se mijenja tržišna pozicija pojedinog učesnika na tržištu, sprovodi se obračun balansne energije u skladu sa važećim pravilima o balansiranju elektroenergetskog sistema, pri čemu trošak balansiranja preuzima operator prenosnog sistema.

Stupanje na snagu

Član 13

Ova Pravila stupaju na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom listu Crne Gore".

Prilog I: *Određivanje regulisne cijene usluge regulacije napona i reaktivne snage proizvodnjom ili potrošnjom reaktivne energije*

(1) Usluga regulacije napona i reaktivne snage proizvodnjom ili potrošnjom reaktivne energije plaća se:

- *za raspoloživost opsega reaktivne snage za automatsku regulaciju napona, po jedinici raspoloživosti i*
- *za proizvedenu i preuzetu reaktivnu energiju bez automatske regulacije, po jedinici reaktivne energije*

(2) cijena za raspoloživost opsega računa se po formuli:

$$C_{ops} = \frac{P_{pmpre}}{2J_{ras}}$$

gdje je

P_{pmpre} – procijenjeni godišnji prihod od prekomjerno preuzete reaktivne energije

J_{ras} – ukupna raspoloživost pretkvalifikovanih pružalaca usluge koja se računa kao proizvod instalisane snage, prosječnog godišnjeg faktora opterećenja i nominalnog faktora snage svih pretkvalifikovanih pružalaca usluge automatske regulacije napona

(3) cijena proizvedene i preuzete reaktivne energije računa se po formuli:

$$C_{reak} = C_{ppre}$$

gdje je:

C_{ppre} – cijena prekomjerno preuzete reaktivne energije u skladu sa odlukama Agencije kojim se utvrđuju cijene korišćenja prenosnog i distributivnog sistema električne energije

Prilog II: *Određivanje regulisne cijene usluge black-starta*

(1) Usluga black-starta plaća se po instalisanoj snazi pružaoca uluge, neophodnoj za pokretanje rada sistema bez prisustva spoljašnjeg napona i iznosi:

$$C_{BlackStart} = C_G$$

gdje je:

C_G – jedinična cijena naknade za korišćenje prenosnog sistema od strane proizvođača, tokom regulatornog perioda

Prilog III: *Određivanje regulisne cijene usluge ostrvskog rada*

(1) Usluga ostrvskog rada plaća se po proizvedenoj energiji tokom ostrvskog rada i iznosi:

$$C_{\text{ostrvo}} = C_{\text{DA MEPX}} + 0.1 \times C_{\text{ENS}}$$

gdje je:

$C_{\text{DA MEPX}}$ – cijena na crnogorskom tržištu dan unaprijed za odgovarajući sat

C_{ENS} – vrijednost neisporučene energije procijenjena u skladu sa Zakonom o prekograničnoj razmjeni električne energije i prirodnog gasa

Prilog IV: *Prijavni obrazac za ispitivanje sposobnosti za pružanje pojedine nefrekvencijske pomoćne usluge*

Podnosilac prijavnog obrasca	
Naziv	
Adresa	
PIB	
Ovlašćeno lice	
Funkcija ovlašćenog lica	
Objekat	
Vrsta objekta	
Naziv	
Instaisana snaga	
Tačka priključenja	
Nefrekvencijska usluga	
Usluga koju nudi podnosilac	☐ regulacija napona i reaktivne snage proizvodnjom ili potrošnjom reaktivne energije ☐ kompenzacijski rad za potrebe regulacije napona i reaktivne snage ☐ black-start ☐ ostrvski rad ☐ inercija za osiguranje stabilnosti lokalne mreže i struje kratkog spoja
Period kvalifikacije	
od	_____
do	_____
Vrijeme i mjesto podnošenja	
	u _____, _____
Potpis ovlašćenog lica	
	